

ABDIJ-ARCHIEF VAN POSTEL OP MICROFILM

A.P.A.M. SPIJKERS

Onlangs is voor de geschiedbeoefening in Noord-Brabant een belangrijke maar tot dusver moeilijk toegankelijke bron onder handbereik gekomen en dit dank zij een uniek samenwerkingsproject van de Kring van Archivarissen in onze provincie.

Het project had tot doel door middel van microverfilming een schaduwarchief te vormen van delen van het abdij-archief van Postel, zodat stukken daaruit voortaan bij de Nederlandse archiefdiensten zouden kunnen worden geraadpleegd.

Waarom Postel?

Het abdij-archief van Postel is van uitzonderlijk belang voor de lokale en regionale geschiedbeoefening. Met name van onze plattelandsgemeenten gaan de archieven vaak niet verder terug dan de 16e of 17e eeuw. Het abdij-archief bevat echter stukken vanaf de tweede helft van de 12e eeuw. Doordat het voor de middeleeuwen eveneens belangrijke archief van de Brabantse hertogen bij een stadhuisbrand in Brussel in 1695 voor een groot deel verloren ging, weegt het belang van een kloosterarchief als dat van Postel nog zwaarder.

Een bronnenuitgave zoals voor Tongerlo is verzorgd door Erens en Koyen, bestaat voor Postel niet.

De akten die op Noord-Brabant betrekking hebben zal men tot 1312 terugvinden in het oorkondenboek van Camps. ¹⁾ Verder is een aantal oorkonden verspreid gepubliceerd in oudere werken met name door Welvaarts in de laatste decennia van de vorige eeuw. ²⁾ Voor een uitgebreidere literatuuropgave zij verwezen naar Backmunds *Monasticon Praemonstratense* en het *Repertoire van Van Waefelghem*. ³⁾

Speciaal voor Postel is nog vermeldenswaard een artikel van F. Vanhoof uit 1978. ⁴⁾

Het belang van het Postelse archief is hiermee voldoende aangegeven. Nu zijn er weliswaar meer archieven die voor onze provincie van belang zijn maar die daar niet berusten. Te denken valt bijv. aan het archief van de Raad van State, het archief van de Nassause domeinraad of de overgebleven delen van het herzogelijk archief. Anders dan deze archieven echter, is het archief van Postel niet voor permanente raadpleging beschikbaar.

Directe aanleiding voor het microfilmproject vormde dan ook het feit dat men van de kant van de abdij in toenemende mate moeite had met de dienstverlening aan onderzoekers die het archief wilden raadplegen. Sinds het overlijden van pater W. Rijk had de abdij geen archivaris meer zodat steeds een beroep op anderen gedaan moest worden, wat een verstoring van het kloosterleven betekende.

Als er nu een mogelijkheid zou zijn om de stukken elders in kopie te raadplegen dan zouden daarmee beide partijen gebaat zijn. Die mogelijkheid werd geboden toen in 1980 de archivaris van Helmond, Mr. M.W. van Boven, het plan opvatte om van de stukken van het abdij-archief microfilms te vervaardigen.

Aanvankelijk stond men bij de abdij hier nog wat aarzelend tegenover. Het argument dat men in geval van calamiteit over een schaduwarchief zou beschikken, gaf echter de doorslag. Voorwaarde was dan wel dat de stukken de abdij niet zouden behoeven te verlaten.

Toen ook andere archiefdiensten, met name Peelland en Zuid-Oost Brabant, geïnteresseerd bleken, groeide dit idee uit tot een samenwerkingsproject dat met provinciale subsidie gerealiseerd kon worden. De opnamen vonden in 1984 plaats en afgelopen zomer werden de microfiches aan de archiefdiensten afgeleverd.

De voorwaarde dat de stukken in Postel moesten blijven, bracht beperkingen met zich mee voor de te gebruiken apparatuur. Dit had twee nadelen. Sommige grote charters moesten in gedeelten of dwars worden opgenomen. Om deze charters te kunnen raadplegen dient men dan ook te beschikken over een leesapparaat, waarop het beeld gekanteld kan worden. Verder zijn sommige stukken slecht leesbaar. Naar schatting bedraagt het verlies hierdoor $\pm 5\%$ bij de charters. Bij de bundels losse stukken deden deze problemen zich nauwelijks voor en het verlies is daar dan ook te verwaarlozen.

Al met al is het resultaat bevredigend, al zal men voor met name diplomatische studies alsnog een beroep op het origineel moeten doen. Wellicht kunnen foto's hier uitkomst bieden.

Alvorens toe te komen aan het verfilmde archief zelf, is het voor een goed begrip dienstig eerst nog enkele hoofdlijnen uit de geschiedenis van de abdij aan te halen.

De stichting wordt door Prims geplaatst rond 1140 op een goed dat tussen 1122 en 1138 door een zekere Fastradus van Utwich geschonken moet zijn aan de abdij van Floreffe. ⁵⁾ Hij brengt die schenking in verband met de investituurstrijd: het goed zou voordien toebehoord hebben aan de abdij van Corbie en in wereldlijke handen zijn geraakt.

Hoe dit ook zij: op het goed Postel wordt vanuit Floreffe een priorij gesticht met een kerk en een gastenverblijf. Nog in de 12e eeuw zijn aan Floreffe verschillende andere schenkingen gedaan onder Reusel, Bladel en Lierop. In de eeuwen daarna breidt het goederenbezit zich door koop en schenking gaandeweg uit, maar het is opvallend dat de schenkingen nu niet meer aan Floreffe maar rechtstreeks aan Postel worden gericht. In een akte van 1350 bepaalde de hertog dat de abt van Floreffe de documenten betreffende het huis en de goederen van Postel aan de magister of provisor van Postel diende af te staan. Dit verklaart ook de aanwezigheid van zo vroege oorkonden in Postel ondanks de afhankelijkheid van Floreffe. ⁶⁾ In het cartularium dat in 1881 door Joseph en Victor Barbier werd gepubliceerd ⁷⁾ treffen we dan ook weinig oorkonden betreffende Postel aan en dan zijn het nog akten die in de 18e eeuw al waren gepubliceerd door Miraeus-Foppens en/of Hugo. ⁸⁾

Het goederenbezit van Postel was voornamelijk gelegen in het zuiden van de Meierij en het aangrenzende deel van de Belgische Kempen. ⁹⁾

Het omvatte uiteindelijk 57 hoeven, 13 molens, woeste gronden, visvijvers, jachtrechten en tienden.

In Reusel bezat de priorij de grondheerlijkheid ¹⁰⁾ waarvoor een door haar benoemde meier en een laatbank van 7 leden fungeerde.

De opbrengst van de bezittingen was niet alleen bestemd voor eigen onderhoud maar ook voor het onderhoud van gasten en het uitdelen van aalmoezen.

Bekend zijn de twee speendagen: Vette Donderdag (de donderdag voor Vastenavond) en Witte Donderdag.

Verder had Postel ook ten opzichte van Floreffe financiële verplichtingen, terwijl het klooster door zijn bezit een belangrijke financiële steunpilaar voor de landsheren vormde, hetgeen dan weer de aanwezigheid verklaart van verschillende beschermingsbrieven vanaf de 14e eeuw. Het uitgestrekte goederenbezit kon overigens niet voorkomen dat de abdij in de moeilijke tijden die volgden, zich steeds meer genoodzaakt zag schuldbrieven uit te geven.

In 1618 werd Postel onafhankelijk van Floreffe en kreeg daarbij de patronaatsrechten over Arendonk, Reusel, Olmen en Veldhoven. In 1621 wordt Rombaut Colibrant de eerste abt.

Na de vrede van Munster komt Postel in een moeilijke positie omdat de republiek, zich op het standpunt stelde dat Postel in de Meierij lag terwijl de abdij, gesteund door de Spaanse en later de Oostenrijkse overheid, betoogde dat Postel onder het kwartier van Antwerpen ressorteerde. In dat laatste geval zou Postel ook de bezittingen in de Meierij kunnen behouden. De kwestie werd voorgelegd aan de Chambre Mi-parti maar bleef onbeslist. Hoewel een aanslag op het klooster zelf ongedaan kon worden gemaakt, kon niet worden verhinderd dat de republiek zich het gros van de abdijsgoederen toeëigende en in de 18e eeuw tot verkoop overging. Zo verloor Postel 48 hoeven, 12 molens en alle tienden behalve die in Arendonk. De laatbank van Reusel werd opgeheven in 1689. ¹¹⁾ De aanspraken bleven hangen tot het verdrag van Fontainebleau in 1785 de zaak definitief regelde met dien verstande dat de status quo werd bevestigd.

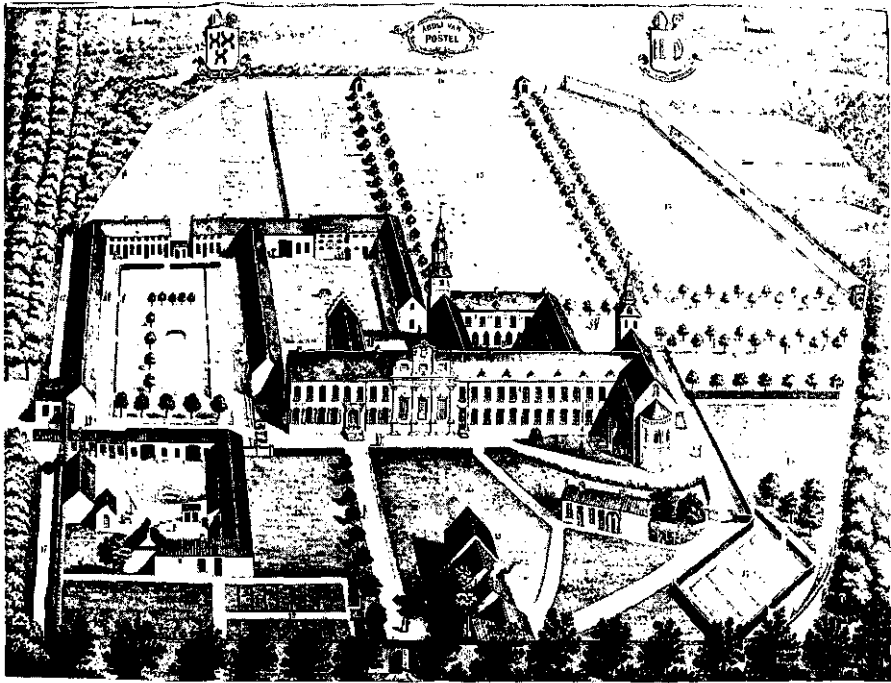
Het aantal plaatsen dat werd bediend door een pastoor die door Postel werd benoemd, nam op het einde van de 17e eeuw nog toe. De meeste daarvan werden verkregen van Floreffe.

Bij de pastorieën die al bij de scheiding in 1618 waren overgedragen, kwamen in 1682 nog Lierop, Lage-Mierde, Asten, Oerle, Helmond, Lieshout en Rixtel, in 1687 gevolgd door Luyksgestel. Eerder had Postel al het patronaatsrecht in Beesd, Renooy en Mill overgenomen van de laatste abt van Mariënweerd. ¹²⁾ Na de inname van de zuidelijke Nederlanden door de Franse republiek in 1794 werd de abdij in 1797 opgeheven. Pas in 1847 keerden de norbertijnen in Postel terug.

Het oud-archief wordt in Postel dan ook afgesloten met het jaar 1797.

Na dit kort historisch overzicht kom ik terug op het Postels archief. Het archief is onderverdeeld in 3 afdelingen: de charterverzameling, de bundels en de registers. De chartercollectie omvat 1042 oorkonden vanaf de tweede helft van de 12e tot het einde van de 18e eeuw. De charters zijn alfabetisch op plaatsnaam geordend voorafgegaan door 141 charters onder het hoofd „abdij”. De bundels zijn op dezelfde manier gerangschikt.

De registers omvatten rekenboeken uit de 18e eeuw, een necrologium, catalogi

1) Heelste 2) Heelste 3) Heelste 4) Kamer der Koningin 5) Heelste 6) Kamer der Koningin 7) Heelste 8) Heelste 9) Heelste 10) Heelste 11) Heelste 12) Heelste 13) Heelste 14) Heelste 15) Heelste 16) Heelste van 1200 meters 17) Heelste des koninkrijks

en afschriften.

Aanvankelijk was het de bedoeling alleen die stukken te verfilmen die betrekking hadden op plaatsen in Noord-Brabant. Op verzoek van de abdij werd de oorkondenverzameling in haar geheel opgenomen dus ook de „Belgische” charters. Toen in de loop van de opnamen bleek dat men binnen het beschikbare budget zou blijven werd besloten ook de bundels „abdij” te verfilmen. Niet opgenomen zijn dus de bundels gerangschikt op Belgische plaatsnamen, uitgezonderd Lommel en de registers die voor het merendeel dateren uit de tijd dat de abdij geen goederen in de Meierij meer bezat.

De bundels die betrekking hebben op Noordbrabantse plaatsen bevatten voornamelijk stukken uit de 16e en 17e eeuw. Na wat gezegd is over het verlies van de abdiigoederen, is het duidelijk, dat men daarover in later tijd weinig stukken meer zal aantreffen. Verder kan men voor de plaatsen waar Postel de pastoor benoemde ook nog uit de 18e eeuw stukken aantreffen over kerkelijke aangelegenheden.

Van Reusel omvat het abdij-archief de meeste stukken. Merkwaardig genoeg zijn dat niet alleen stukken die thuis horen in het abdij-archief maar ook stukken die zonder enige twijfel uit het dorpsarchief van Reusel afkomstig zijn: dorpsrekeningen met bijlagen, kohieren van verpondingen, moerboeken, processen-verbaal van openbare verkopen en armenrekeningen.

Ook van sommige andere plaatsen kan men een enkele keer zulke Fremdkörper aantreffen. Onder Eindhoven een H. Geestreckening uit 1588, onder Heeze een

dictum van de Raad van Brabant uit 1622 in een geschil tussen de abdij van Berne en het groot gasthuis in Den Bosch enerzijds en de regeerders van Heeze anderzijds. Wel tot het abdij-archief behorend maar abusievelijk onder Hoogeloon opgenomen is een verzoek van de katholieken uit Hogeland in Utrecht om een assistent voor hun pastoor in 1759. Merkwaardig tenslotte is ook de bundel Riethoven die voornamelijk administratieve stukken van het gemeentelijk archief uit de Franse tijd bleek te bevatten.

Bij de verfilming zijn deze zaken niet gecorrigeerd omdat de Postelse ordening moest worden aangehouden.

In de archiefinventarissen van onze gemeenten dienen deze zaken in de toekomst verwerkt te worden.

Het microfichebestand is nu nog slechts summier toegankelijk via de ordening op plaatsnamen. Een andere toegang zal nog gemaakt moeten worden waarvoor bij de presentatie van het microfilmproject op de Brabantse archivarissendagen te Herentals al voorstellen zijn gedaan. Wellicht kunnen in de toekomst nog andere kloosterarchieven op microfilm worden gezet, mogelijk dan in samenwerking met Belgische archiefdiensten.¹³⁾

Noten

- ¹⁾ H.P.H. Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, I De Meierij van 's-Hertogenbosch, 2 delen ('s-Gravenhage 1979).
- ²⁾ Het betreft Arendonk, Bladel, Helmond, Lierop, (Lage) Mierde, Reusel en Someren en het refugiehuis te 's-Hertogenbosch.
- ³⁾ N. Backmund, *Monasticon Praemonstratense, id est Historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici Ordinis Praemonstratensis*, dl. II (Straubing 1952) p. 322 e.v.
R. van Waefelghem, *Répertoire des sources imprimées et manuscrites relatives à l'histoire et à la liturgie de l'ordre Prémontré* (Brussel 1930) p. 198, 199.
- ⁴⁾ F. Vanhoof, Het archief van de abdij van Postel, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België* 49 (1978) nr. 3-4, p. 453-468.
- ⁵⁾ F. Prims, *De Onze-Lieve-Vrouwe-abdij der Norbertijnen te Postel, Campinia Sacra IV* (Antwerpen 1985) p. 11-14.
- ⁶⁾ Vanhoof a.w. p. 458.
- ⁷⁾ *Analectes pour servir à l'histoire ecclesiastique de la Belgique* dl. XVII, p. 7-67.
- ⁸⁾ C.L. Hugo, *Sacri et canonici ordinis Praemonstratensis anale.* 2 delen, (Nancy 1734-1736).
A. Miraeus, *Opera diplomatica et historica* (ed J.F. Foppens) dl. I (Brussel 1723) p. 709-710 en dl. IV (Brussel 1748) p. 11-12.
- ⁹⁾ Hetgeen hierna vermeld wordt is voornamelijk ontleend aan Prims a.w. Hoeven en molens in Arendonk*, Bladel*, Bergeijk*, Lierop*, Lommel, Oerle*, Reusel*, Someren* en Valkenswaard. Verder nog een molen in Gennep* en in Westerhoven* en hoeven in Balen, Duizel, Hapert, Hoogeloon, Hulsel, Kasteren, Lage Mierde*, Loon op Zand, Mierlo, Netersel, Oirschot, Poppel, Postel, Steensel* en Veldhoven*. In * tevens tienden.
- ¹⁰⁾ Volgens een charter uit 1566 was de meester van Postel ook grondheer van Netersel en volgens een akte uit 1596 tevens van Oerle. Zie hierover Th. Ign. Welvaarts, Reusel naar de archieven van Postel's abdij (Turnhout 1877) p. 41 e.v. en N. Roymans, Een bijdrage tot de geschiedenis en voorgeschiedenis van Bladel en Netersel, in: *De Negende Zaligheid* (uitg. VVV Bladel en Netersel 1975) p. 107, 108.
- ¹¹⁾ Welvaarts a.w. p. 83.
- ¹²⁾ H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch* dl. I (St.-Michielsgestel 1870) p. 319, 320.
- ¹³⁾ Een uitstekend overzicht van de archieven van Norbertijnenkloosters vormt de bijdrage van T.J. Gerits, *De Praemonstratenzer kloosterarchieven in Vlaams België*, in: *Religieuze archieven en bibliotheken in België*, *Archief en Bibliotheekwezen in België*, Extranummer 1 (Brussel 1968).